

გან. «მეურნოს» გამომცემს.

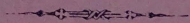
მ. ანაბერიძე.

284
248.2
+ 2

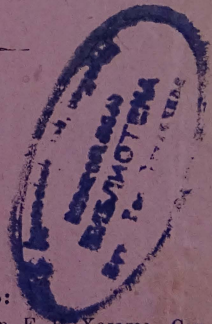
ბ ა მ ბ ა

და

მისი შემყვანება.

წ ი ბ ნ ს ა ც ა ვ ი

თბილისი:

სტამბა ე. ი. ხელოძისა, საბ. } Типогр. Е. П. Хеладзе, Сап.
ქუჩა, საკ. სახ. № 4. } ул., соб. д. № 4.

1889

ს ა ზ ო გ ა დ ო გ ა ნ ხ ი ლ ვ ა .

ბამბის ჰირვანდელ სამქობლოს შესახებ ცნობას ჩვენამდის არ მოუღწევია. ამბობენ-გი, ვითომც სულ ჰირველად ბამბის თესვა-მოყვანა ოსტ-ინდოეთსა, ნინეთი-მისირსა (ეკვიპტე) და აზახეთ-ხმანეთში დაიწყო. იმასაც ამბობენ, რომ ამერიკაში გადასასვლელად ევროპელებსაც დაჰსვდათ ბამბა მექსიკაში. შერეში და სხვაგანაც.

სხვა-და-სხვა ჭკასა და მიწასკად სხვა-და-სხვა ნაირი ბამბა აზრდება: ზოგიერთგან 1 — 2 მტკაჯლის სიმაღლე, ზოგან მაღალი ხის ოდენა, და ეს სე ანდუნსამე წელიწადსა სძლებს, მაგალითად, ბრაზილიაში, ვესტ-ინდოეთში და სხვაგან. ბამბა ნაჩი და სურსტი მცენარეა, ამიტომაც/თავის-თავად მხოლოდ ცხელ ქვეყნებში მოდის, ხოლო სხვაგან-გი, თბილ ქვეყნებში, იგი ადამიანმა ახარა, მაგრამ ამასთანა ქვეყნებში ბამბა მოკლე ხნოვანი შეიქმნა; არ, სამ და ოთხ-წლოვნა სე ერთ წლოვან ბაღასად გარდაიქნა. ბამბის თესვა ჰირველად ჩრდილოეთ-ამერიკაში სცადეს, და ეს ცდა თითქმის უნაყოფო გამოდგა, რადგან ადგილის შეუსვენლობის გამო გოკრებს გვიან ასსამდა და დროსკად ვე-

რა მწიფდებოდა, რისკამო შემოდგომის ყინვები სრულად ჰსუსხავდა და აფუქტებდა. მაგალითად: ამ საუკუნის მესამე (ვე) წლებში *Sea Island*-ის ჯიშის ბამბა მთელი აკრიდამ *) ომომც-და-ათ... სომც გირვანქამდე გამოდიოდა და ას გირვანქაზედ მეტი-გი აღარ. ეს-ლა-კი, უკანასკნელ ოც-და-სეთ — ოც-და-ათ წლის განმავლობაში, 150, 200 და 300 გირვანქაზედ მეტი გამოდის. ხალხ კარაღინაში ერთი აკრი მიწიდან 450—500 გირვანქამდეც აკრიებენ. ამ მიმავალ საუკუნეში ბამბის მოყვანა აჩიისა, აფრიკისა და ამერიკის გარდა, აკრეთვე ევროპისა და ავსტრალიაშიც გავრცელდა, მეტადრე ავსტრალიას კუნძულზედ. მაგრამ ყველაზე მეტად-გი ბამბის თესვას ჩრდილოეთ-ამერიკაში შეუწყეს ხელი. 1884 წელს ჩრდილოეთ ამერიკაში ბამბის მეურნეობის ასი წლის დღესასწაული გადაინადეს და გამოეყნა გამართეს. ამ დღესასწაულისთვის გამოანგარიშებული ჰქონდათ, რომ ასი წლის წინად, ე. ი. 1784 წელში, პირველად დაეწყეთ ამერიკადგან ინგლისში ბამბის ზიდვა და ისინი მხოლოდ რვა ბარდანა გამოეგზავნათ, და 1884 წ. გი ამერიკაში მოჭყავდათ შვიდი მალიონი ბარდანა, ანუ სამომც-და-ათ — ოთხმომც მილიონ ფუტამდე.

ბამბა ბევრნაირი ჯიშისაა. ზოგნი 13-ს ამობ დიქს, ზოგნი ორს, ზოგნი ვიდევ ოთხს და სხ. ზოგი ჯურა ბამბა ხესა ჰგავს, ზოგი ბალასს, რომორც მაგალითად ჩვენში. ზოგს ფოთოლი თეთრი აქვს, ზოგს შავი, ზოგი ერთ-წლოვანია, ზოგი მრავალ წლოვანი და სხ.

* აკრი ეთანასწორება 888 $\frac{1}{2}$ ოთხკუთხს საყენს.

ერთი მეტრიკის თქმით, უგელსკედ უგეტუსი ბ:მბა *Sea Island*-ის უკარისაა და ამერიკაში მოჭეკოთ. ეს ჯიში ბამბა აბრეშუმის მრეგავსია, ნაწი და მოყვითალო ფერი აქვს; მისი რეთის ყოუძელოც კარგი ჯიშისაა. ისიც მოყვითალო ფერისაა. ამას მოსდევს ს:მხრეთი-ამერიკის ბამბა, ასალი რაღუნისა, სავანისა, ინდო-სტანისა, ბუნარისა, სპარსეთისა და სხ. მისი რეთში ბამბა თუძე უხსოვარ დროიდგანვე მოჭეკოთ, მაგრამ უგეტუსი ჯიში «ყოუძელო» ეხლა-ხანს ფრანგმა ყოუძელმა გავრცელა და თვით იქაურ ბამბასაც — *Sea Island*-ისაგან გადაგვარებულს — იმისი სახელი დაერქვა. კავკასიის ბამბა, რაგორც მსწავლულები ამტკიცებენ, ძალიან ჭკაკს რსტ-ინდოეთისას.

ჩვენსავე, მაგ., ერევნის გუბერნიაში, ბამბა აგრეთვე უხსოვარ დროიდგან ითესება, და სავკვირველიც არ არის. ჩვენს ვსთქვით, რომ სპარსეთში ბამბა ძველადგანვე იყო გავრცელებულიო. ერევნის მხარე-გი, თითქმის მუდამ სპარსეთის ნაწილს შეადგენდა. მაშასადამე, გ:სავკვირველიც არ იქნება, რომ ვსთქვათ: ბამბის მეურნეობა იქაც ადრე შემოსულაო.

ჩვენებური ბამბა სპარსეთის ბამბის ჯიშისაა და რსტ-ინდოეთის ბამბის მოხატესაგა. ამიტომაც ნაწი არ არის, მოკლე ძიფი აქვს, სარჯიანია და, ეს არის მიზეზი, რომ იაფად გადის. ამის გამო მთავარ-მძარტებელმა ვრანცოვმა ძეორ-მოცე წლებში ჩვენებური ბამბის გაუმჯობესობა მოინდო-მა. მისი რეთიდან დაიბარა ყოუძელი და ამერიკიდან *Sea Island*-ი და აქა-იქ დაათესვინა. მაგრამ მისს კეთილ სურ-

ვიღას კეთილი ბოლო არა ჰქონდა, რადგან სსენებულმა ჯიშის ბაზზამ აქაური მშრალი ჰავა ვერ აიტანა, მეტადრე კრკენის გუბერნიისა. ყიუშელიცა და *Sea Island*-იც წლების პირის ბაზზა და ჰავაც წლებისა უყვარსთ. ამ მცენარეთა ჩვენში გადმონერგვა და სარება შეიძლება მხოლოდ შავისა და კასპიის წლების ნაშობა ადგილებში. აქ ისიც უნდა ვიქონიოთ მსგეველობაში, რომ ეს ორივე ჯიშის ბაზზა ნაყოფს თითქმის ერთი-ოთხედ ნაკლებად იძლევა, ვიდრე ჩვეულებრივი ჯიში იუფფლანდი. ომუელიც უფრო მალასა და მშრალ ადგილებზედ ჰხარობს. ვარანტოვის მიერ გამოწერილი ჯიშების მცირე ნაყოფიერება იყო უმთავრესად იმასი მიზეზი, რომ ჩვენში ბაზზას მოყვანა აქამდისაც არა გაძლიერებულა.

ამერიკაში *Sea Island*-ი იუფფლანდზედ ოთხჯერ მეტ ფასად გადის. ეს იმ გარემოებით ანისსება, რომ ამერიკაში მარტო სკა ორლანდი მოდის, ამიტომაც მის მოსაყვანად საღხი არა არა ჰქონდა და ბაზარიც კარგი აქვს. ამ გვარადვე მისირელი ყიუშელი ადგილობრივი დიდ მოსავალს იძლევა, შეათანა რიცხვით დღიურზე ათ ფუთამდე მოდის, ფუთი სკა—ისლანდიის ნახევარ ფასად გადის, ე. ი. 15 მან., მაგრამ, ყოველის ამას მიუხედავად, მისირეთში ერთხელვე ხელი შეუწყვათ ყიუშელისათვის და უხვადაც მოჰყავთ იგი. ქუთაისის გუბერნიისაშიცა, სადა აგრეთვე მხოლოდ ყიუშელი ითესება, რაც უნდა კარგი მოკლა ჰქონდეს, მაინც დღიურიდან 6 ფუთზედ მეტს ვერ იღებენ. მოსავლის სიმცირე ისე საგრძნობელი არ იქნებოდა, რომ ფუთ ბაზაში 15 მანეთს იძლეოდნენ, მაგრამ საქმე ის არის, რომ მოსკოვის ვა-

ჭრები აჭაურ უიუძელს ძლიერ დაბალ ფასად უიდულა-
ბენ, ერკვნის ბამბასედ მხლელად ერთი მანეთით მეტს ამ-
ლევენ. ამიტომაც ქუთაისის გუბერნიასში სიმინდის მო-
ყვანა უფრო სასარგებლოდ მიანნათ, რადგან სიმინდი
ბამბასედ მეტს სარგებლობას იძლევა. როგორც გამოც-
დილი პირნი ამბობენ, მიწისა და ჭავის გამოუსადეგრო-
ბა-ვი არ არის მიზეზი, რომ ჩვენში აჭამომდე ბამბის
მეურნეობა ვერ გავრცელებულა, არამედ ისა, რომ გამო-
წერილი ბამბის ჯიშები აჭაური მიწისა და ჭავისთვის შეუ-
ფერებელი გამოდგა. პირიქით ამიერ-კავკასიაში ადგი-
ლობრივი ჯიშის ბამბა კარგად ხარობს. ერკვნის გუ-
ბერნიასში საშუალო რიცხვით დესეტინა 15 ფუთამდე ბამბას
იძლევა, კარგ მოსავლიან წლებში-ვი, როგორც მაგალითად
1887 წელი იყო, შარურისა და არაზდაიანის მაზრებ-
ში დესეტინაზე ოც-და-ათიდან ორმოც ფუთამდე
აიღეს. მამსადაძე ჯიშის შერჩევა და ხელის-შეწყო-
ბაა მხოლოდ საჭიროა, რომ ბამბის წარმოებაში ჩვენი მე-
ურნენი უხვად დააჯილდოვოს.

ჭ ა გ ა .

ბამბის მოყვანა უძთავრესად ჭავსზედ და ადგილის
სითბო-სიცივეზედ არის დამოკიდებული. იმისთანა ადგი-
ლები, სადაც ექვსი-შვიდი თთვის განმავლობაში ყინვა-
სიცივე არ იცის, საცა სიმინდი, კაზი და სხვა თბილი
ჭვეუნების მცენარენი ხარობენ—იმისთანა ადგილები ბამ-
ბის მოსაყვანადაც გამოსადგია. ამიტომაც ამიერ-კავკასიის
ხუთსავე გუბერნიასში (თბილისისა, ქუთაისისა, ერკვნისა,
ტანჯისა და ბაქოსაში) კარგა ხარობს ბამბა. თვით

გამოცდილებაც გვიჩვენებს, რომ ლენჩანის მანკაში ჩრდილოეთის სიგანის $34\frac{1}{2}^{\circ}$ დახლოებით და შავი ზღვის მხარეს სოჭთან $43\frac{1}{3}^{\circ}$ -ში ბამბა რიგის მოსაკაფს იძლევა, თუმცა-ღა ამ ორსავე ალაგას სშირი წვიმა და მიწისა და ჭყარის სინოტე ბამბის ზრდასა და დამწიფებას საგრძობოხად ხელს უწყობს, რისგამო უნდა მოკულოდნეთ, რომ ამ ადგილებში ბამბის მეურნეობა წარმატებაში ვერ შევა და მეურნეთაც საკმაოდ ვერ დაასახიჩქრებს.

მიწა.

ბამბის სათვისად ჩვენს ქვეყანაში იმისთანა მიწას ჩჩივებენ. რომ არც ძლიერ ფხვიერი იყოს და არც ძლიერ მავალი, ყაშირი. ფხვიერ მიწაში ბამბა თუმცა მალე შემოდის, მაგრამ ამისთანა მიწა უწვიმობისგამო მალეც შრება. ხმება და ამიტომ ბამბა დროულად ვერ შემოდის. აგრეთვე მავალი, მსუქანი მიწა თუმცა დიდხანს ინახავს ნამს, არა შრება, მაგიერად ბამბა ნელა-იზრდება, გვიან შემოდის და ხშირად შემოდგომის სიცოცხე შემოუსვლელს ასწროებს და აფუტებს. ამიტომაც ჩვენში ბამბისათვის საშუალო თვისების მიწა უნდა აირჩეს, ე. ი. არც ძლიერ ფხვიერი და არც ძლიერ მავალი და მსუქანი. საზოგადოდ-გი, ბამბა კირიან და შორაჭითიან (ძლამობ) მიწაზედ ხეობს. ბამბის დასათესს ადგილს სასუქად ბამბისავე გურკას აყრიან, აგრეთვე ყოველ-გვარ შლამს. გურკის სასუქობაზედ ქვემოთ ვილანაჩაკებთ. ხსლა-გი დოქტორ კლანდის ჩჩევა მოვისმინოთ. კლანდის სიტყვას დაეჯერება, რადგან იგი ყველაზედ გამოცდილ ბამ-

ბის მომყვანად ითვლება. გლახადი ამბობს, რომ ბამბის მოსაყვანად მიწა ღრმად უნდა მოიხნას, ბლომად სასუქი მოყვაროს, ერთსა და იმავე ადგილზედ დროგამოშვებით დაითესოს სხვა-და-სხვა მცენარე და ფაქიზად შემუშავდესო. საჭიროაო, რომ ერთსა და იმავე ადგილას პირველ წელიწადს ბამბა დაითესოს, მეორე წელიწადს სიმინდი, მესამეს — ხორბალი და მეოთხეს — ადგილი უნდა დაასვენონ ან რამე ბალახი დასთესონო.

რწევა

ბამბის რწევა ყველგან ერთნაირი არ არის. ზოგან, მაგალითად ამერიკაში, ქუთაისის გუბერნიაში და ლენჩხანის მაზრაში, ბამბას სრულიად არა რწევენ. სხვა ადგილებში-კი, მაგალიდად მისირეთში, ნაყოფის გამორტანამდე არ შეიძლება 10—12 ჯერ მინიმუმ არ მოიწყოს. ამიტომაც ამერიკელნი ფიქრობენ, რომ ბამბა მზის შიდა და მისთვის მარტო სითბო და სინათლე კმარა, მაგრამ სხვების აზრით-კი სინათლესა და სითბოს გარდა ბამბისთვის წყალიც საჭიროა და უიმისოდ ვერ იხარებს. ამიტომაც ყველანაირად უგეტესი ბამბა თბილ და წყლიან ადგილებში მოდის, როგორც მაგალითად ლუიზიანაში, ტეხასში, ბრაზილიაში და სხვაგან; ხოლო ხმელ და მშრალ ინდუსტანში, მცირე-აზიაში და საბერძნეთში იგი ვერა ხეირობს რიგიანად. ზოგიერთი მსწავლულის სიტყვით, ბამბა, მართალია, ვერც უწყლად გასძლებს და ვერც უსიიბოდა, მაგრამ ერთ-ერთსა და მეორეც ზომიერი უნდა იყოს. იმის თქმაც ძნელია, თუ ბამბა რამდენჯერ უნდა მოიწყოს, რადგან ეს რწევა ადგი-

ლობრივ ჭკავსედ და მიწის სიმშრალე — სისკულეზედ არის დამოკიდებული. ამიტომაც ბამბის რწყვის შესახებ ერთი რამ წესის დადგენა ძნელია და შეუძლებელი. ამერიკაში, სადაც-გი ბამბა მოჭყავთ, ბამბის სათესი ადგილი დაბლობია. ასე რომ შეერთებულ-შტატების მკვიდრთა $\frac{1}{5}$ -დი 100 ფუტით ზღვაზე დაბლა სცხობენ, ხოლო ყველა ბამბის მწარმოებელნი 500 ფუტით დაბლა სცხობავენ. ამას გარდა ამერიკაში წვიმაც სშირი იცის. ამის მიუხედავად ზოგი-ერთგან, მაგალ. ოსტინდრეთში, ბამბას ძინც რწყენ. ჩვენში სომ, როგორც გამორდიდენი მუერნენი ამტკიცებენ, უწყლოდ ბამბა ზოგიერთგან სრულიად არ მოდის, მაგალ. ემიაწინისა და სურამდლოს მარცხში ბამბას ათ დღეში ერთსკლ აუცილებლად რწყენ, ერკენის მარცხში-კი 10 დღის განმავლობაში ირწყვის: შვი მიწა თუ არის — 20 დღეში ერთხელ, თინანნი — 12 დღეში ერთხელ და კირიანი — 7 — 8 დღეში ერთხელ. საზოგადოდ-კი შემხნეულია, რომ ბლომა წყალი ბამბას აზნებს, ე. ი. მალალსა ზრდის, აღინიერებს, და გადინიერებული-კი ან სულ მცირე ნყოფს ისხამს, ან სულ არ ისხამს, ან კიდევ თუ ისხამს, ისიც შემოდგომამდე ვერ შემოდის და ფუჭდება. ერკენის გუბერნიასში, არეზისა და მტკვარის ნაპირა ადგილებზედ, ერთხელობით მორწყვის შემდეგ, ბამბა ღროზედ შემოდის და კარგ ნყოფსაც იძლევა. ერთის სიტყვით, ერკენის გუბერნიასში ისეთი ადგილებიც არის, რომ თითოჯერ რწყვა ჭკობის, და ისეთიც არის, რომ შვიდჯერ და ათჯერაც რწყავენ.

ამ უნდა შევნიშნათ, რომ ბამბას, საზოგადოდ,

აწვევას იმდენად არ ესაჯაროებს, რამდენადაც ჩვენს ერე-
გნულ მუზობლებს ჰგონიათ. ხშირად მოაწუფები მცნარე
ფესვებს ღრმად კერ უშვებს და კერ იმაგრებს: ფესვები
მიწის ზემო შირხედ ეფინება და რამწამს წყალა მოაკლ
დება — ჭებობას იწობს.

ბ ა მ ბ ი ს თ ე ს ლ ი .

რამაერ-გაკვასიაში დასათესად თესლს ჩრდილოეთ
ამერიკისს რხობენ, მაკალ, ჩრდილოეთ და სამხრეთ
გარალინისს, ჩრდილოეთ გიორგიისს, ვირჯინისს,
მისსურისს და სსგ.

ბამბის მუწუნობაში თესლის შერჩევასა და შენა-
ხვას უშირეელები მნაშენელობა ჰქვს. ბამბის მოსავალი
უძთავრესად გარგი თესლას შერჩევასა და შენახვასედ
არის დამოკიდებული. დასათესად ყველასედ ადრე შემო-
სულ ბამბის კურვას არჩევენ და ინახვენ. ყოგი-ერთნი,
გარგი თესლიც რომ ჰქონდესთ, მანც სათესლედ უფ-
რო ჩრდილოეთა ქვეყნების ბამბის კურვას იბარებენ, რად-
გან იქაური თესლიდგან უფრო ადრე შემოდის ბამბა.
იპონელები სათესლედ ბუჩქის ორ-სამ ქვემო ტოტე-
ბის კურვას არჩევენ.

მიწის შემწადება.

ბამბისათვის მიწის შემწადებას შემოდგომასედეკ
უნდა შეუდგნენ, და ასე უფრო იქ უნდა მოიქცნენ, სადაც
მიწა მშრალია. შემოდგომასედ მიწა ღრმად უნდა მოინ-
ხას. მართალია ანეჩითაც (კავით) ჰხნავენ ადგილს, მაგ-

რამ, სანა შესაძლოა, ბაშბისათვის ადგილი გუთნით უნდა გადაიხნას. შემოდგომისზედ გადახნული ადგილის ბაღას-ბუღასი ზამთრის ყინვებისაგან თითქმის სულ ხმება, ადგილი სუფთავდება, ფხვიერდება და სამი ღრმად უფ-დება. გაზაფხულზედ ამისთანა ადგილს მსუბუქად გადაჭ-ნნავენ აჩეჩით და მერე დაჭუარცხვენ.

თუმცა ამერიკელები ამბობენ. «მიწის გადახვნა—მი-წის გასასუფუქებად არის», მაგრამ მანტ ზოგიერთნი სასუფუქად აშუქებენ ნახსაკს. სასუფუქად ნებსა, ნაცარს და ბაშბისავე გურკას ხმარობენ ერთმანერთში არეულს და შემოდგომითვე აყრიან მიწას, რომ გაზაფხულამდე დალ-ხეს და მიწას ჩაეწყოას. სასუფუქის მოყრის შემდეგ ადგილი რომ მსუბუქად გადაიხნას, ფრად სასარგებლოა, რად-გან სასუფუქ ადგილად აირევა ნახსაკში და მალეც გუერთ-ბობა მიწას.

თ ე ს ვ ა.

ჩვენში, მაგ. კრეკნის გუბერნიისში, ბაშბის დათესვის დროს მიწას რწყავენ ან დათესვის წინად, ან შემდეგ. დასა-თეს ადგილს კვლავად ჭეოფენ, რომ წყალმა მორწყვის დროს ადვილად იდინოს. კვლების სიგანე 4—5 ალაბზე განიერი არ არის. ზოგი-ერთგან-გი ჯერ სთესვენ და მერე ადგილს ჭკვალვენ და ჭრწყვენ. წვიმიან ამინდში და აგრე-თვე თუ მიწა სველია, მორწყვა არ უნდა. მაგრამ თესლს-გი დათესვამდე ორიოდ-სამიოდე დღეს წყლით ჭნამავენ, რომ დადივდეს და მიწაში მალე ამოვიდეს. ამ შემთხვევაში სწორედ ისე იქცევიან, როგორც ინგილეთ-ბი ჩალოუქის თესვის დროს.

ჩვენში ბაზმას მოხსენიებით სთესვენ; რიგ-რიგად მარტო ერთ სოფელ მეგრში იციან თესვა, განჯის მხარეს. უნდა ვსთქვათ-ვი, რომ რიგ-რიგად თესვა უფრო უხდება ბაზმას. ჩვენებურ კაცს ჭკობიან, მოხსენიებით თესვა საქმეს აადვილებს და ბლომდაც ითესება, მაგრამ ეს ტყუილია. ამერიკაში რიგ-რიგად თესვა ძლიერ გაადვილებულია, ასე რომ ერთი კაცი ერთი ხვენარს დახმარებით დღეში სამ-ოთხ დესეტინამდე ასთესავს. რიგ-რიგად დათესვა იმითა კარგი, რომ ყოველი მცენარე მიწაზედ განსაკუთრებულ ადგილს იჭერს, რც მუხობულს სხაგრავს და არც თვითონ ინაგრება მისგან. მოხსენიებით და არეებით დათესილ ადგილას-ვი ბაზმა, ზოგან ხშირია, ზოგან თხელი; ერთი ბუჩქი მეორეს ზედ აზის და სხაგრავს. ამ გვარად ნათესი არც იმდენ ნაყოფს იძლევა, რამდენიც უნდა მოიციეს და გამარგვლავათობსაც ძნელდება. ბაზმას ორჯერ სამჯერ ჭმარგვლიან და სთობნიან, შემოსულ კოვრებს რამდენჯერმე ჭკრევენ. ეკვლა ამ მუშაობაზედ ბევრჯერ უხდება კაცს ბაზმის უნაში ტრიალი, და თუ რიგზედ არ არის დათესილი, გაკლის დროს ფუჭდება, ტოტები ემტვრევა და ხშირად ბუჩქები ძირშიაც სტყდება.

ერთ დესეტინა ადგილზედ უნდა დაითესოს 3—4 ფუთი გურკა, ამასვედ მეტი არ უნდა დაითესოს. თქვია ჩვენი გლეხები 8 და 10 ფუთისაც სთესენ, მაგრამ მას არ იციან, რომ ხშირი ნათესი მოსავალს იმდენს არ იძლევა, რამდენსაც 3—4 ფუთი თესლით დათესილი მიწა-დობი. ხშირი ნათესი არა თუ ნაყოფს იძლევა ნაკლებს, არამედ ხშირად ბაზმას ავადმყოფობასაც უხენს და კიდევ

გადააკარებს სოლმე. ამერიკაში-კი ბამბას რიგზე სთესვენ. ერთი მცენარე მეორეზე ერთი აწმინდვან ექვს აწმინდის სიშორეზეა. ამისგან ბამბის ბუჩქი ყოველ მხრივ თავისუფლად გადიშლება სოლმე, მრავალ ტოტებს იკეთებს, და თვით მოსავლის სიუხვეც ხომ ამ ტოტების სამრავლეზედ არის დამოკიდებული. ამერიკაში ხშირად ერთ ბუჩქზე კანი 100-დან 200-მდე გოკორს დასთვლის. ერეკნის მხარეს-კი ერთი ბუჩქი მეორეს ოთხ გოჯზედ ძლიერს უმორავს, რისგან იჭაურნი ბუჩქი ამერიკის ბუჩქთან შედარებით დაბალ, ჩამკვდავ და სუსტ მცენარედ გამოიყურება.

ბამბას რადგან სითბო და სინათლე უყვარს, ამიტომ კვლებას მიმართულებაც შესაფერი უნდა უჭონდეს — ჩრდილოეთიდან სამხრეთისკენ უნდა იყოს მიმართული. ამას გასდა ისე უნდა დაითესოს, რომ ერთი რიგის ბამბა მეორე რიგისას ოდნავაც არ მისწვდებოდეს; შიგრიგში ერთი მცენარე მეორეს 5—8 ვერსოვით მაინც უნდა უშორავდეს.

თესვის დრო.

ბამბა არც ადრე გაზაფხულზედ უნდა დაითესოს და არც გვიან. ერეკნის მხარეს ივნისის გასვლამდე სთესვენ, მაგრამ ეს შეცდომაა. ბამბა თუ ადრე დაითესა, ამ შემთხვევაში შეიძლება ყინვამ გააფუჭოს, და თუ გვიან — შესაძლოა შემოდგომის სინიკემ უსწორს და კვლავ შემოვიდეს. ყველაზედ უკეთეს დროდ ბამბის სათესად ჩვენი ქვეყნისათვის ათი აპრილიდან პირველ ან, თუ გაჭირდა, ათ მაისამდე მიაჩნათ. ოცი აპრილი ხომ, რაღა თქმა უნდა, ფრიად მოხერხებული დროა. დათესვის შემდეგ რწყენ.

ძოვლა.

დათესვის შემდეგ ბამბა ერთ კვირასზედ ამოდის; ამას შემდეგ ორ კვირასზედ ნათესი მალლა აიწვეს და მასთანავე ბალახიც გაიზრდება. ამიტომაც მაშინ შეუდგებიან ხალხი მარგველს, თოხნას და ხშირი ნათესის გადარგვით გათხელებას. 3—4 კვირის შემდეგ ხელ-ახლა უნდა გაიმარჯლოს და გაითოხნოს ადგილი და, თუ ნათესი ისევე ხშირია, გათხელდეს. ყველა ეს სამუშაო ფრთხილად უნდა შესრულდეს და ისიც თავის დროზედ, რადგან ნაზ ბამბას მოჩუქრი ბალახ-ბუფასი ადვილად სწაგრავს; სიფრთხილე-გი იმიტომ ზრის საჭირო, რომ მუშაობის დროს ბამბის ტოტებს მცირეოდენი შეხებაც ამტკრებს. ტოტის მომტკრებისაგან მცენარეს ადვილად უზნდება ავადმყოფობა *sore-chin*-ი (ყანგი). მეორე გამარგველას მოჭყეება ხალხი მესამე, მეოთხე და ხან მესუთეც. მარგველ-თოხნისა გამო მიწა ფხვიერდება და მცენარე დაუბრკოლებლივ იზრდება. ამიტომაც ცხელ და ხმელ ზაფხულს ბამბას უფრო ხშირი თოხნა უხდება. ამას გარდა თუ ბუჩქი გაონავრდა და მალლა წავიდა, ივლისში თავებს უკრეჭენ, რომ ზრდა რაოდენადმე შეჩერდეს და ნაყოფი მალე მოიხსნას.

ბამბის ავადმყოფობა.

ყველასზედ მეტად ბამბას *sore-chin*-ი, ანუ ჩვენებურად, ყანგი ჰქვება. ეს სნეულება უზინარ ობიასგან წარმოსდგება. ბამბას ყანგი რომ გაუჩნდება, ჯერ ფოთლოვანი, ნაყოფი, ღერო და ყლორტები გაუწითლდება, გა-

შაკლებს, მერე ნაყოფი და ფოთლოვანი სრულიად დასცვივა. ბამბას ჟანგი სხვა-და-სხვა მიზეზისაგან უზნდება: ცუდი დარისაგან, უხეირო მიწისაგან, ურიგო მოვლისაგან და სხვ.; ხან-და-ხან სიცვიისაგანაც უზნდება ჟანგი, ან კიდევ მეტი წყლისა და სისველისაგან. შავ მიწაში და ცივ ადგილებში შავი ჟანგი უზნდება, ფხვიერ მიწაში და ცხელ ადგილებში-კი ბამბას წითელი ჟანგი ედება. ჟანგი ბამბას მუსრს ადენს, მაგ. შარურისა, არასდამიანისა და სურმალოს მარბებში, საცა ამ მცენარეს ხალთუქის უანების მიყოლებით სთესენ და წყლის სიუხვისაგანაც სშირად რწყევენ. წყალი ბამბის ადგილს აკუებს, გუბდება, მერე სიცხისაგან ხურდება და სწვამს ბამბას. ამიტომაც მეურსენი უნდა ეცადნენ ბამბის ადგილებში ბლომად წყალი არ შეუშვან. და თუ ადგილი მეტად წყლიანია, ან ნოტიო, აქეთ-იქით საწრეთი აწხები გასთხარონ, რომ წყალი დაიწროტოს. თუ ბამბის მიწაში ერთგან სადმე ჟანგი გაჩნდა, მალე მთელს მიწაში ედება: ჭარს ადვილად გადააქვს ჟანგის მტკერი (ობი). 1887 წ. მარტო ერკუნის გუბერნიასში მოვიდა 400.000 ფუთი ბამბა, სულ 4,000,000 მანეთის საღირსადი. მერე წელიწადს (1888) ხალხმა უფრო მეტი დასთესა და ნასეკარ მილიონ ფუთზედ მეტს მოელოდა, მაგრამ ამ წელიწადს ჟანგმა ისე დააჩიანა ბამბა, რომ 300,000 ფუთზედ მეტი არ მოვიდა და ისიც ღირსებით წინა წელიწადისაზედ მდარე; ასე რომ 1887 წ. ფუთი ბამბა თუმცა იყიდებოდა, ხოლო 1888 წელში-კი შვიდ მანეთად. ბამბის მტერია აკრეთვე *Cotton worm*-ი (ბამბის ჭია) და *Boll worm*-ი (ხილის ჭია). ეს ჭიები პირველად 1887 წელში შეჭნი-

შესე ყარაიის ბაშბის ნათესში, რომელიც მტრის-
გუთუნადა.

70377
20

ბაშბის მოკრეფა და შენახვა.

ბაშბა ენკენისთვეში შემოდის და საყოფს ლეინ-
ბისთვეს და გიორგობისთვეში ჰკრეფენ. ესერ უნდა ვი-
ცოდეთ, რომ შემოსული ბაშბა კარგია დიდხანს აღარ
დახანარუნონ და ძალე მოჰკრიფონ. შემოსული ბაშბა თუ
დიდხანს დაჩნა მინდორში, შაკდება, ჭუჭყიანდება და
ფუჭდება. ამას გარდა ჩვენში ბაშბის ჰარკებს შემოსული-
სათანავე არა ჰკრეფენ, არამედ 'სუღვე ახარუნებუ' და
რუდიან. რომ ყველა ჰარკები დამწიფდეს, და მერე ერთ-
ბაშად მოჰკრიფონ. ამერიაში-გი სამჯერ ჰკრეფენ ჰარ-
კებს: ჯერ აგროკებენ მცენარის ქვემო ტოტების ჰარკებს,
მერე შეათანებოსას და ბოლოს—გენწირებისას. ამიტომაც
იქ სამგვარი ბაშბა მოდის და სამი ჯურა სათესლე გურკა.
ჩვენში-გი ყველას ერთად ურევენ, რისგანო ბაშბას ღირ-
ბუბანა და, მასხადაძე, ფასიც აკლდება. ბაშბის ჰარკებს
ამერიაში მანქანებით ჰკრეფენ, ჩვენში-გი კალთაში ან
კალთაში აგროკებენ, მერე მიაქვთ და ერთ ადგილას
გროვად ჰყრიან, ან სახლებში ჰყენენ გასაშრობად. თუ
შემოდგომის ყინვამ უსწრო შემოუსვლელ ბაშბას, მაშინ
ბაშბა ფესვიანად უნდა დაიგლიჯოს და სახლებში, საცა
15" სითბოა, კონა-კონა უნდა დაივიდოს, რომელიც
დამწიფდეს.

დამწიფებულ და გამხმარ ჰარკებს ბაშბის მანქანე-
ბით აცლიან, ამერიაში-გი მანქანის მანქანით. განენ-
ტილ ბაშბას საქაჯაებში ჰყრიან მანქანე ჰკრეფენ, რომ

დაიტკეპნოს: გატკეპნილ ბაძბას ცალგად ჰკრავს და ისე ჰყიდაინ. ამერიკაში-კი კარგს ცუდისაგან აწიგებს და უოკელ ჟურნისას ცალგ-ცალგე ბარდანებში სდებენ და ისე გააქვთ ბაზარში.

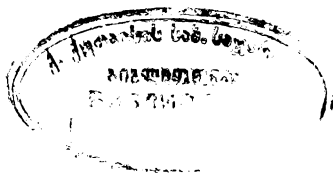
როგორც ზეერთაც კითქვით, ბაძბას უოკელ დროს ერთი ფასი არა აქვს. კარგ მოსაჯლიან წელში ბაძბის ფასიც კლებულაბს, ამასთან ფასი იმაზედაც არის დამოკიდებული, თუ ბაძბა როგორი ღირსებისაა. საშუალო რიცხვით-კი რომ ავიღოთ, ფუთი ჩვენებური ბაძბა 7—8 მანეთზედ ნაკლებად არ იუიდება. ზოგი-ერთ წლებში-კი 13 მანეთადაც გადაის.

ბაძბას გარდა, თვით ბაძბის გურგაც დიდად სასარგებლოა. ბაძბის გურგა რომ თესლად იმბარება, ეს ყველამ იცის. მაგრამ ბაძბის გურგიდამ რომ სსსუქს ამზადებენ ანუ ზეთსა ჰბდიან და ფქვილისაგან ჰფქვენ, ეს-კი იქნება ბუკის არც-კი ჰქონდეს გაგონილი. ზოგი-ერთი ამბობს, რომ ბაძბის გურგა უფრო მეტ სარგებლობას იძლევა, ვიდრე თვით ბაძბა. 1834 წლამდე ბაძბის გურგას ამერიკაშიც-კი მარტო თესლად ჰსმარობდნენ და სხვაგვარად ვერ იყენებდნენ. ხოლო იმ წელში პირველად სცადეს ზეთის ხდა. 1835 წელში უკვე რამდენიმე ქარხანა იყო გამართული ბაძბის გურგიდამ ზეთის სახდელად. 1876 წელში-კი ქარხანების რიცხვი მრავალი შეიქმნა. 1885 წელში 20 მილიონ გალონამდე *) ფუთი გამოჰსადეს, ასე რომ მარტო გურგის გაძეიდავებს 9 მილიონი დო-

*) გალონი ეთანასწორება თითქმის ექვს გირვანქიან საწყაოს.

დღარი*) ერგოთ. შემდეგ კვრამაშაძე დაიწიეს კურკიდან
ზეთის ხდა, მაგრამ ამერიკული ზეთი მაინც სჯობია თაჟის
გემოთი და სისუფთავით. კურკის ფქვილს ძროხებს აჭ-
მეკენ და დიდადარ რგებს საქონელს.

მ. ჯ—ლი

*) დოღლარი ეთანასწორება თითქმის მანეთ ნახევარს.

სამეურნეო გასეთი

„მეურნე“

ბ ა მ ო ღ ი ს   კ ვ ი რ ა შ ი   მ რ თ ხ ე ლ .

«მეურნის» განზრახვა: მეურნეთა შორის სა-
 ჩირო სამეურნეო ცოდნა გაავრცელოს; გააცნოს
 ყველა ის სურსი და ღონის-ძიება, რომლის შემოქმედ-
 ბით ყველა გვარი სამეურნეო საქმე ნაგებობს სარგო-
 თა და შრომით მეტს გამოსავალს აძლევს მეურნეს;
 გააკებინოს ის საშუალებანი, რომლის დასძაბვით
 ყველა გვარი სამეურნეო ნაწარმოები უფრო სარგე-
 ბლიანად მოიხმარება და სავაჭრად; უთის სიტყვით,
 გააცნოს გონივრული მეურნეობა, რომლის შემოქმე-
 დით ყველა სამეურნეო შრომა და წარმოება მომა-
 ტებულ სარგებლობას აძლევს მეურნე-ნაწარმოებელს.

ბ ა ზ მ თ ი ს   შ ა ს ი :

თ ბ ი ლ ი ს შ ი :

ერთი წლით . . . 4 მან.—კაპ.
 ნახევარ წლით . 2   „ 50   „

თბილისს გარეთ:

ერთი წლით . . . 5 მ. კ.
 ნახევარ წლით . 3   „—

ვისაც «მეურნის» დაბარება ჰსურს, უნდა მიჰ-
 მართოს: კავკასიის სამეურნეო საზოგადოების მდი-
 ვანს, გინა ხიდდუკელის წიგნის მაღაზიას; თბილისს
 გარეთ მცხოვრებთა უნდა დაიბარონ ამ ადრესით:

Въ Тифлисъ, въ редакцію сельско-хозяйственной
 газеты „Мәурнэ“.